

2.

	Starš	A	B	C	D	E
deťi	33%	66%	—	73%	86%	65%
dzeci	67%	30%	100%	24%	14%	33%
obe	—	4%	—	3%	—	2%

Starš = staršie sociálne rozvrstvenie (dodnes funguje vo vedomí staršej a časti strednej generácie, predstavuje ho rozdelenie na tri podskupiny 1 bývalí remeselníci, obchodníci a vlastníci rôznych živností, 2 bývalí sedliaci a gazdovia, 3. bývalí nemajetní obyvatelia, t j robotníci, sluhovia, rôzni pomocníci a pod)

Novšie sociálne rozvrstvenie predstavujú

A = pracujúci v priemysle

B = pracujúci v poľnohospodárstve

C = pracujúci v administratíve, zdravotníctve, komunálnych službách

D = zamestnanci kultúry a školstva

E = žiaci, študenti gymnázia, učňovských stredísk a ZŠ

K využívaniu spisovných podôb (avšak nie vždy v hyperkorektnej spisovnej výslovnosti) inklinujú najmä predstavitelia strednej a najmladšej generácie zamestnaní v meste, resp tí, ktorí odchádzajú denne za prácou, viac ju využívajú ženy, pracujúci v administratíve, zdravotníctve, komunálnych službách a v kultúre a školstve. Zo školopovinných a študujúcich účastníkov výskumu sa ku podobám bez asibilácie prihlásilo 66 %, 17 % asibiláciu využíva (vo veľkej väčšine ide o žiakov, študentov pochádzajúcich z blízkych dedín, ktorí navštevujú rajecké školy). Asibiláciu zachováva najstaršia generácia, pracujúci v poľnohospodárstve a tí, ktorí denne dochádzajú do mesta. V 30 % prípadov je prítomná v jazykovom prejave zamestnancov z priemyselných odvetví.

Dôležitým momentom prítomnosti/nepřítomnosti asibilácie je prostredie, v ktorom prebieha komunikačný akt, momentálna komunikačná situácia a status komunikujúcich (pričom rozhodujúcimi zložkami sú vek, pohlavie, regionálny a sociálny pôvod, vzdelanie, sociálne zaradenie — profesia, miera viazanosti na nárečové prostredie).

Asibilácia sa uplatňuje v domácom prostredí, v komunikácii medzi najbližšími príbuznými, resp v uvoľnenom rozhovore blízkych priateľov, ako

prejav spontánnej, neviazanej komunikácie. Jej potláčanie zaznamenávame v oficiálnych a polooficiálnych rozhovorech, v rozhovoroch s cudzou osobou, a v komunikácii mladšej generácie.

4. Záver

Ukávané tri sondy do hláskoslovja PFRN a jeho súčasnej formovanej podoby naznačili trend, akým sa PFRN transformuje.

Hláskoslovné nárečové prvky, ktoré boli v čase fungovania PFRN v štádiu ústupových zmien (ich reprezentantom v našej sonde bola prítomnosť **ä** vo vokalickom systéme), sú v súčasnej forme stabilizované v zmysle dokončenia ústupu. Ak teda predpokladáme v minulosti možný štvoruholníkový 6-členný systém krátkych vokálov, v ktorom oproti nízkemu zadnému vokálu **a** stál nížky predný vokál **a**, musíme konštatovať, že tento systém zanikol a postupne sa zmenil na trojuholníkový 5-členný vokalický systém.

Frekvencia nestabilných hláskoslovných prvkov v oboch podobách rajeckého nárečia (v našom texte to bola situácia vo výskyte reflexov za pôvodné **ort-**, **olt-** v prípadoch s cirkumflexovou intonáciou) ukazuje v súčasnosti nárast vyživania tvarov inklinujúcich ku spisovnosti. Podobne je to aj v prípade najcharakteristickejších hláskoslovných nárečových prvkov (napr asibilácia).

Aj keď zaznamenávame ústup nárečových prvkov, musíme podčiarknuť, že nie sme svedkami priamočiarej, jednoznačnej nivelizácie, ale skôr zložitého, špecificky motivovaného procesu, na ktorý vplýva najmä fakt, že relatívna zemepisná izolovanosť, pravdepodobne najväčší dôvod konzervácie väčšiny typických nárečových znakov, je dnes už minulosťou.

Naznačené sociálne a generačné skupiny obyvateľov sa najväčšími podieľajú na procese transformácie PFRN na súčasnú FPRN, pričom nemalú úlohu v tomto procese hrá teritoriálny aspekt.

Literatúra:

PASTRNEK, F Študovanie slovenčiny Slovenské pohľady, 13—17, 1893 až 1897

Pastrnkov dialektologický materiál Literárny archív Matice slovenskej, Martin
SMATANA, M Špecifiká jazykovej situácie v nárečovej oblasti Rajca (teoreticko-metodologická inštrukcia) Slovenská reč, 4, 1990, s 213—221

SMATANA, M Sociolingvistická anketa a jej využitie pri výskume súčasnej jazykovej situácie v konkrétnej nárečovej oblasti (na materáli nárečia Rajeckej doliny) In Varia I Materiály z I kolokvia mladých jazykovedcov Zost M Nábělková, M Šimková Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 1992, s 77—82